

процедуру окончання досудебного расследования, с целью должного обеспечения прав, свобод и законных интересов участников уголовного судопроизводства Украины.

Ключевые слова: ходатайство, заявление ходатайств, рассмотрение ходатайств, этап завершения досудебного расследования, участники уголовного судопроизводства

Summary

Borzhetska N. L. Filing and consideration of petitions on the final stage of pre-trial investigation – Article.

The basic practical and theoretical problems of filing petitions by the participants of criminal process to an investigator and a public prosecutor and also consideration of them on the final stage of pre-trial investigation are analysed in the article. Foreign experience of solving this problem is examined, and also suggestions are formulated in relation to the improvement of norms of Criminal Procedure legislation of Ukraine that determine the order of filing and consideration of petitions during pre-trial investigation and procedure of completion of pre-trial investigation with the aim of the proper providing of rights, freedoms and legal interests of participants of criminal process of Ukraine.

Key words: petition, filing petitions, consideration of petitions, the final stage of pre-trial investigation, participants of criminal process

УДК 343.16

Н.Г. Габлей

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального
права, процесу і криміналістики
Прикарпатського юридичного
інституту Національного
університету
«Одеська юридична академія»

М.С. Манжай

прокурор відділу захисту інтересів
громадян та держави у сфері
земельних відносин управління

представництва прокуратури
м. Києва

ІНСТИТУТ СЛІДЧОГО СУДДІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ США, ФРН ТА ФРАНЦІЇ

Інститут слідчого судді й питання його впровадження у вітчизняне законодавство були предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних вчених, зокрема Ю. М. Грошевого, В. Т. Маляренка, В. Д. Бринцева, Ю. П. Аленіна, Ю. В. Скрипіної, А. Р. Туманянц та інших, які системно і послідовно відстоювали позицію необхідності впровадження дієвого судового контролю за дотриманням прав особи під час досудового розслідування. З огляду на це, можна констатувати, що інститут слідчого судді є одним з найбільш ретельно і детально регламентованих інститутів в системі нового КПК України, хоча проблемних питань залишається також багато, особливо щодо практичного застосування окремих положень закону в цій сфері.

Метою статті є дослідження інституту слідчого судді за законодавством зарубіжних держав, що дозволить визначити найбільш адаптовану до вітчизняного кримінального процесу модель, яка буде враховувати історичні й соціальні закономірності розвитку нашої держави, базуватися на тих доробках, які напрацьовані практикою здійснення судового контролю відповідно до чинного кримінально-процесуального законодавства України.

Інститут слідчого судді передбачено нормами кримінально-процесуального законодавства багатьох сучасних правових держав. Наявність різноманіття моделей слідчих суддів обумовлена соціальними, історичними, економічними і політичними чинниками, які притаманні державі, а також формою і метою кримінального процесу, процесуальним положенням й роллю суду при провадженні по справі, межами процесуальних повноважень обвинувача, тощо.

В англо-американській системі права запроваджено порядок, згідно з яким суддя здійснює конструктивне керівництво перебігом кримінального процесу. Магістратські суди – основна ланка судової

системи Великої Британії. Вони розглядають понад 95% кримінальних справ, застосовують штрафи або позбавлення волі на строк до шести місяців. Якщо магістрати зробили висновок, що обвинувачений заслуговує більш тяжкого покарання, вони передають справу до Суду корони. Магістратські суди здійснюють також попереднє слухання у справах про злочини, що переслідуються за обвинувальним актом, а також вирішують питання щодо достатності доказів для віддання їх до Суду корони [5, с. 70].

У США одним із суб'єктів кримінального процесу є федеральний суддя-магістрат, який з огляду на процесуальний статус відповідає моделі слідчого судді. Змагальна схема ведення судових процесів, коли суддя дозволяє вести справу юристам супротивних сторін, а сам виступає в ролі пасивного арбітра, зазнала значних змін у багатьох найбільш навантажених судах [4, с. 61, 62]. Правовий статус федерального судді-магістрата можна охарактеризувати наступним чином:

1. З організаційної точки зору, федеральний суддя-магістрат – це підлеглий службовець окружного суду США, діяльність якого схожа на компетенцію судів обмеженої юрисдикції в судовій системі Штатів. Цей вид судових помічників засновано Конгресом у 1968р., офіційно затверджена штатна посада федерального громадського судді, хоча в деяких судах вона є позаштатною. На відміну від федеральних суддів, громадські призначаються самими судами й обіймають посаду протягом 8-ми років з можливістю переобрання.

2. З процесуальної точки зору, до повноважень цих суддів належить:

- розгляд клопотань (перевірка правомірності дій юристів під час розслідування справи чи надання рекомендацій окружному судді щодо можливих розпоряджень). Допомога такого типу дозволяє окружним суддям вирішувати ці питання, уникаючи необхідності самим займатися слуханнями: вони можуть просто керувати рекомендаціями, що їх надають громадські судді. Ці судді також заслуховують нескладні петиції ув'язнених щодо оскарження законності рішень і подають з'ясовані факти на розгляд суддів;

- розгляд справи про кримінальні проступки за умови згоди сторін, тобто останні для розгляду своєї справи можуть обрати громадського

суддю замість окружного. При цьому громадський суддя отримує повноваження слухати справу й виносити остаточне рішення від імені окружного суду [4, с. 8], а не суду нижчої інстанції;

- розгляд питань про застосування заходів, що обмежують конституційні права і свободи особи. Суддя-магістрат контролює поліцію у вузлових точках слідства, оскільки далеко не всі дії поліції здійснюються в належних кримінально-процесуальних формах і не існує поділу розслідування на процесуальну й оперативно-розшукову діяльність. Кримінальний процес США побудовано таким чином, що функцію кримінального переслідування виконує поліція, яка до передачі справи в суд практично не контролюється прокурорами чи солісіторами (адвокатами). Обвинувачений і адвокат, який виконує функцію захисту, лише можуть звертатися з клопотаннями чи скаргами до федерального судді-магістрата [6, с. 4].

Континентальна модель характеризується тим, що функцію обвинувачення на досудовому слідстві виконує прокуратура, яка здійснює процесуальне керівництво органами дізнання і кримінальне переслідування, формує й підтримує в суді обвинувачення. Функція вирішення процесуальних спорів між обвинуваченням і захистом, санкціонування дій, що обмежують конституційні права громадян, покладається на суд. Тенденція, спрямована на збереження континентальних процесуальних цінностей, виявилася в Бельгії. Якщо раніше судові працівники майже одноставно виступали за скасування інституту слідчого судді, то зараз в основному змісті ідей правової реформи пропонується збереження його статусу. У ФРН первинні ступені попереднього слідства зосереджені в руках прокурора. Разом з тим, у цій стадії кримінального процесу він позбавлений права застосовувати заходи, що обмежують свободу обвинуваченого: для цього він повинен мати дозвіл судді (Amtsrichter'a). До повноважень такого судді належить вирішення питання щодо:

а) надання дозволу на застосування заходів процесуального примусу, які умовно можна поділити на три групи: - заходи, що призначені забезпечити явку обвинуваченого, свідків, інших учасників

кримінальної справи до посадової особи, яка провадить розслідування чи до суду (взяття обвинуваченого під варту (§112-126 КПК), привід обвинуваченого та свідка (§51, 134 КПК); - заходи, які гарантують збирання доказів (обшук житла, службових приміщень, особистий обшук (§105 КПК), виїмка (§98 КПК), виїмка поштово-телеграфної кореспонденції (§99 КПК), контроль над засобами комунікації (§100а, 100b КПК), огляд речей (§87, 168d КПК), медичне освідування, молекулярно-генетичне дослідження, встановлення особи за допомогою ДНК (§81а, 81е, 81g КПК), поміщення обвинуваченого для проведення судово-психіатричної експертизи (§81 КПК), довготривале спостереження за обвинуваченим (§163f КПК), допит обвинуваченого, свідків (§135, 136, 168с, 168е КПК); - заходи короткочасного обмеження волі, які спрямовані на встановлення особи (затримання (§127, 128 КПК), перевірка та встановлення особи на спеціальних контрольних пунктах (§111 КПК), примусове фотографування та зняття відбитків пальців (§81b КПК), особисте проведення слідчих дій суддею (§162 КПК));

б) інші повноваження суду на досудовому провадженні по кримінальній справі (накладення майнового арешту (§111d, 111е, 111g, 111о КПК), оголошення розшуку обвинуваченого (§131с, 163d КПК), застосування тимчасової заборони займатися професійною діяльністю (§132а КПК), обрання, зміна та відсторонення захисника у справі (§138с, 138d, 142, 145, 146а КПК), контроль за ознайомленням учасниками кримінального процесу з матеріалами справи (§147 КПК), допуск до участі у справі помічників: чоловіка (дружини) чи особи, яка проживає разом з обвинуваченим (§149 КПК), пред'явлення обвинувачення (§175 КПК) [7].

Особливу увагу в контексті даного дослідження слід приділити французькому кримінально-процесуальному праву, яке послужило джерелом класичного континентального змішаного процесу і в подальшому було сприйнято майже всіма європейськими державами. Саме у Франції було створено конструкцію досудового слідства, в центрі якої знаходився такий суб'єкт, як слідчий суддя. Український судовий слідчий, як констатує Л.В. Головка, багато в чому зобов'язаний своїм походженням французькому [2, с. 3]. Формально слідчий суддя з'явився у

законодавстві Франції 20 квітня 1810р., коли вступив у силу Закон про судоустрій. Однак прийнято вважати, що посада намісника з кримінальних справ (*lieutenant criminel*), яка була закріплена Декларацією Франциска I 1522 р. і проіснувала до Великої Революції, була попередником слідчого судді [1, с. 59]. Отже, цей суб'єкт кримінального процесу став традиційною фігурою у французькій юстиції [2, с. 66]. Доцільним уявляється вивчення правової природи слідчого судді Франції в судоустрійному та процесуальному аспектах.

1. Як магістрат слідчий суддя входить згідно зі ст. 50 КПК до складу суду великої інстанції й на нього повністю поширюється статус судді, у тому числі правило незмінюваності. При цьому строк перебування на посаді для будь-якого магістрата не визначено. Чинне законодавство Франції наділяє слідчого суддю подвійним статусом – магістрата і слідчого судді. Слідчим суддею член трибуналу такої ж інстанції призначається Президентом Республіки за поданням міністра юстиції (при цьому обов'язково враховується думка Вищої Ради Магістратури) строком на 3 роки, який у подальшому може бути продовжений. Цей його статус не дає права на незмінюваність, тому навіть до закінчення строку він може бути звільнений від своїх обов'язків декретом Президента. Однак на статусі магістрата це не відбивається, тобто слідчий суддя стає просто членом трибуналу великої інстанції. У більшості трибуналів діє один слідчий суддя, проте є доволі крупні судові округи, які потребують збільшення чисельності цих посадовців (наприклад, у Паризькому трибуналі працює 86 слідчих суддів) [2, с. 67]. Водночас запроваджено в кримінальний процес зовсім нового суб'єкта – суддю «по свободах та ув'язненню», який вправі вирішувати вищевказані питання. Він призначається на посаду головою трибуналу великої інстанції й обіймає в суддівській ієрархії досить високу посаду, що служить додатковою гарантією його незалежності.

2. До реформи кримінального процесу 2000р. слідчий суддя головним чином виконував свої функції у стадії досудового слідства, хоча ст. 72 КПК Франції наділяла його повноваженнями й на період провадження дізнання. Він вправі був здійснювати будь-які дії судової

поліції (судово-поліцейські) і під час дізнання очевидних злочинів (проступків). Прибуття на місце події слідчого судді позбавляло повноважень не лише судову поліцію, а й прокурора республіки, тобто відбувалося за словами Парра і Монтрея, «верховенство (suprematie) слідчого судді» [2, с. 26]. Судова поліція знов отримувала свої повноваження тільки за вказівкою останнього. Якщо слідчий суддя провадить дізнання, значить кримінальне переслідування ще не було порушено. Завершувалося дізнання у звичайному порядку – шляхом передачі всіх матеріалів справи прокуророві для прийняття рішення. Як бачимо, процесуальні функції цього посадовця на стадії дізнання практично повністю дублювали деякі функції прокурора Республіки. А оскільки він провадив дізнання не дуже часто, лунали думки про реформування деяких його повноважень. На стадії досудового слідства слідчий суддя вправі був відкрити провадження по справі й здійснювати розслідування по першій інстанції. Зауважимо, досудове слідство у Франції становить собою поєднання слідчої (розшукової) і юрисдикційної (судової) діяльності в першій інстанції. Це має значення при вирішенні питання про межі прав сторін на оскарження рішень слідчого судді, оскільки всі процесуальні дії й процесуальні акти слідчого судді поділяються на адміністративні і юрисдикційні. Процесуальне значення подібної класифікації функцій слідчого судді дуже важливе. Реформа кримінального процесу Франції 2000р. залишила цього суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності, однак його повноваження дещо змінилися. Згідно із «Законом, що зміцнює захист презумпції невинності і права потерпілого» (2000р.) слідчий суддя втратив право самостійно приймати рішення про застосування запобіжного заходу взяття під варту й продовження строків тримання під вартою [3, с. 92]. На сьогодні, слідчий суддя Франції має наступні процесуальні повноваження:

а) слідчі (розшукові), які загалом спрямовані на збирання доказів по кримінальній справі: вирішення питань про провадження певних слідчих дій (приміром, огляд місця події, допит свідка, прослуховування повідомлень, які передаються за допомогою засобів телекомунікації); вирішення питань про застосування процесуальних заходів примусового характеру, за виключенням вирішення питання про взяття особи під варту

(приміром, про привід свідка; застосування судового контролю; застави). Слідчий суддя втратив право вирішувати питання про взяття особи під варту (хоча звільняти з-під варті він вправі). Вирішення цього питання покладається виключно на суддю по свободах і ув'язненню, проте лише з ініціативи слідчого судді.

б) юрисдикційні (судові) повноваження:

- вирішення питання про визнання особи цивільним позивачем. Потерпілий, який вважає, що йому спричинено шкоду злочинним діянням, надсилає слідчому судді скаргу у письмовій чи усній формі. Слідчий суддя, отримав скаргу переадресує її прокуророві, який вирішує питання про порушення публічного позову. Якщо для відмови у порушенні такого позову немає підстав, прокурор порушує публічний позов, надсилаючи слідчому судді вимогу про провадження попереднього слідства із вказівкою чи без такої на конкретну особу, коли потенціального обвинуваченого вказано у скарзі потерпілого;

- пред'явлення обвинувачення у справах про злочини. Довгий час це повноваження мали слідчі камери, проте Закон від 15 червня 2000р., який створив по цій категорії справ апеляційний суд ассізів, як «компенсацію» спростив процедуру віддання до суду. Тепер його здійснює безпосередньо слідчий суддя, тобто в обвинувальних (слідчих) камер більше немає такого повноваження (якщо не вважати випадків, коли попереднє слідство закінчується по першій інстанції самою камерою).

- віддання обвинуваченого до суду;

- вирішення питання про закриття кримінальної справи;

- вирішення питання про направлення кримінальної справи до суду.

Кримінально-процесуальне законодавство Франції передбачає 2 органи попереднього слідства загальної юрисдикції – слідчого суддю (перша інстанція) і колишню обвинувальну камеру апеляційного суду (друга інстанція), яка після реформи 2000р. стала називатися «слідча камера» (*chamber de l'instruction*). Така двохінстанційна структура дозволяє створити струнку систему оскарження судових рішень, що приймаються під час слідства.

З організаційної точки зору слідчі камери входять до складу

апеляційного суду (ч.1 ст.191 КПК), як вищого щодо трибуналу великої інстанції, де працюють слідчі судді. До складу слідчої камери входять голова і 2 радники, які можуть бути членами інших відділень апеляційного суду. Згідно з ч.3 ст.191 КПК Франції (в ред. Закону від 30 груд. 1987р.) голова слідчої камери призначається декретом Президента після узгодження даного питання з Вищою радою магістратури. Радники щорічно призначаються на посаду Генеральною асамблеєю апеляційного суду з числа його членів.

Розглянемо деякі процесуальні аспекти кримінального провадження слідчою камерою за законодавством Франції. Вважаємо, що цей досвід має бути корисним при підготовці змін до нового кримінально-процесуального законодавства, зокрема в частині регулювання повноважень слідчого судді, а також формування системи слідчих суддів.

За кримінально-процесуальним законодавством Франції слідчі камери мають наступні процесуальні повноваження:

а) розгляд скарг на рішення про взяття під варту і про продовження його строку, яке приймає суддя «по свободах та ув'язненню». Скарга (апеляція) повинна бути подана не пізніше наступного дня після прийняття відповідного рішення. Сторони можуть оскаржити тільки визначені законом юрисдикційні постанови слідчого судді. Якщо повноваження обвинуваченого мають достатній обсяг, то, приміром, цивільний позивач вправі апелювати лише на постанови про відмову в порушенні провадження досудового слідства, про закриття справи, а також на ті постанови, які стосуються його цивільно-правових інтересів. Строк оскарження для цих осіб становить 10 діб з моменту ознайомлення з постановою. Вважаємо, що це наявний приклад можливості диференційованого оскарження постанов слідчого судді, що корелюється з доцільністю поділу його повноважень, передбаченого КПК України, і, відповідно, його рішень на: 1) слідчі повноваження, тобто прийняття слідчим суддею рішень за поданням органу слідчого чи прокурора про застосування заходів процесуального примусу та проведення слідчих дій; 2) юрисдикційні повноваження – розгляд слідчим суддею скарг на дії (бездіяльність) й рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого та прокурора. Залежно від належності до певної класифікаційної групи

пропонується вирішення питання про можливість делегування зазначених повноважень слідчого судді іншому (зокрема, в разі необхідності проведення слідчих дій в іншій місцевості або одночасно за участі слідчого судді). На відміну від юрисдикційних повноважень слідчого судді, делегуванню підлягають лише його слідчі повноваження;

б) право визнати будь-який процесуальний акт, що є у справі, недійсним. У рамках цього повноваження слідча камера контролює не законність процесуальних рішень по спірних питаннях слідства, а законність здійснення й оформлення процесуальних дій, пов'язаних в основному зі збиранням доказів. При розгляді питання про недійсність того чи іншого процесуального акта, рамки прав слідчої камери також обмежені, хоча недійсність хоча б одного акта здатна призвести до недійсності всього наступного провадження. Для прийняття в даному випадку слідчою камерою справи до свого провадження вимагається ініціатива вказаних у законі осіб – прокурора, сторін, а також слідчого судді.

При оскарженні постанови слідчого судді слідча камера або залишає її в силі, або скасовує. Головним чином її рішення стосується лише до оскаржуваної постанови, а не справи в цілому. Проте існують і винятки: наприклад, скарга потерпілого на постанову про закриття кримінального переслідування примушує слідчу камеру прийняти до провадження всю справу. Будь-яке рішення слідчої камери оформлюється постановою. Єдиним допустимим засобом його оскарження є класична касація, яка може бути спрямована до Касаційного суду Франції. У такому випадку застосовуються загальні правила перегляду рішень у кримінальних справах у касаційному порядку.

Аналіз законодавства іноземних країн в частині регламентації правового статусу слідчого судді дозволяє дійти висновку, що найбільш адаптованою до сучасного кримінального процесу України слід вважати французьку модель інституту слідчого судді, позитивний досвід функціонування якої може бути використаний при внесенні змін до чинного КПК України, оскільки конвергенція процесуальних форм в даному випадку вбачається цілком правомірною.

Література

1. Быкова Е. Следственный судья во Франции / Е. Быкова // Рос. юстиция. – 1994. – №6. – С. 59-60.
2. Головки Л.В. Дознание и предварительное следствие в уголовном процессе Франции / Л.В. Головки. – М.: Спарк, 1995. – 167с.
3. Головки Л.В. Реформа уголовного процесса во Франции / Л.В. Головки // Гос-во и право. – 2001. – №8. – С. 89-98.
4. Мідор Д. Д. Суди в Сполучених Штатах / Д.Д. Мідор. – Сент-Пол, Мінесота: Вест Паблішінг Ко, 1991. – 81с.
5. Молдован А.В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: Навч. посіб./ А.В. Молдован. – К.: Центр навч. літ., 2005. – 137с.
6. Трунов И.Л. Расширение состязательности уголовного процесса на стадии предварительного расследования в свете судебной реформы / И.Л. Трунов // Рос. судья. – 2002. – №3. – С. 4-7.
7. Уголовно-процессуальный кодекс ФРГ. – М.: Издательская фирма «Манускрипт», 1994. – 204.

Анотація

Габлей Н.Г., Манжай М.С. Інститут слідчого судді за законодавством США, ФРН та Франції. – Стаття.

Роль інституту слідчого судді багатоаспектна і полягає у забезпеченні режиму законності у кримінальному провадженні, захисті конституційних прав і свобод людини та громадянина, розширенні змагальності в досудовому провадженні. В даній статті висвітлено особливості інституту слідчого судді за законодавством США, ФРН та Франції, а також запропоновано рекомендації для удосконалення інституту слідчого судді в Україні.

Ключові слова: слідчий суддя, кримінальне провадження, досудове розслідування, суб'єкт кримінального провадження.

Аннотация

Габлей Н.Г., Манжай М.С. Институт следственного судьи по законодательству США, ФРГ и Франции. – Статья.

Роль института следственного судьи многоаспектная и заключается в обеспечении режима законности в уголовном производстве, защите конституционных прав и свобод человека и гражданина, расширении состязательности в досудебном производстве. В данной статье рассматриваются особенности института следственного судьи по законодательству США, ФРГ и Франции, а также предложены рекомендации по совершенствованию института следственного судьи в Украине.

Ключевые слова: следственный судья, уголовное производство, досудебное

расследование, субъект уголовного производства.

Summary

Gablej N.G., Manzhay M.S. Institute investigating judge under the laws of the United States, Germany and France. – Article.

The role of the institute investigating judge multifaceted and is providing the legality in criminal proceedings, protection of constitutional rights and freedoms of man and citizen, expanding competition in pre-trial proceedings. This paper highlights the system features an investigating judge under the laws of the United States, Germany and France, as well as provide recommendations for improvement institute investigating judge in Ukraine.

Key words: investigating judge, criminal proceedings, pre-trial investigation, the subject of criminal proceedings.

УДК 343.98

Б.М. Дердюк

кандидат юридичних наук,
старший викладач
кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Прикарпатського юридичного
інституту Національного
університету «Одеська юридична
академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ВБИВСТВ

Вчинення вбивств нерідко супроводжується ретельною підготовкою, на яку злочинці витрачають найбільшу кількість часу. Так, ретельна підготовка до вбивства з обміркуванням обставин, які ускладнюють розслідування, не тільки перешкоджає розкриттю цих злочинів, але й залишає їх нерозкритими. На етапі підготовки до вчинення вбивства з